

Egy „multikulti”-tudomány: a szemiotika

Voigt Vilmos - 2017. 08. 27.

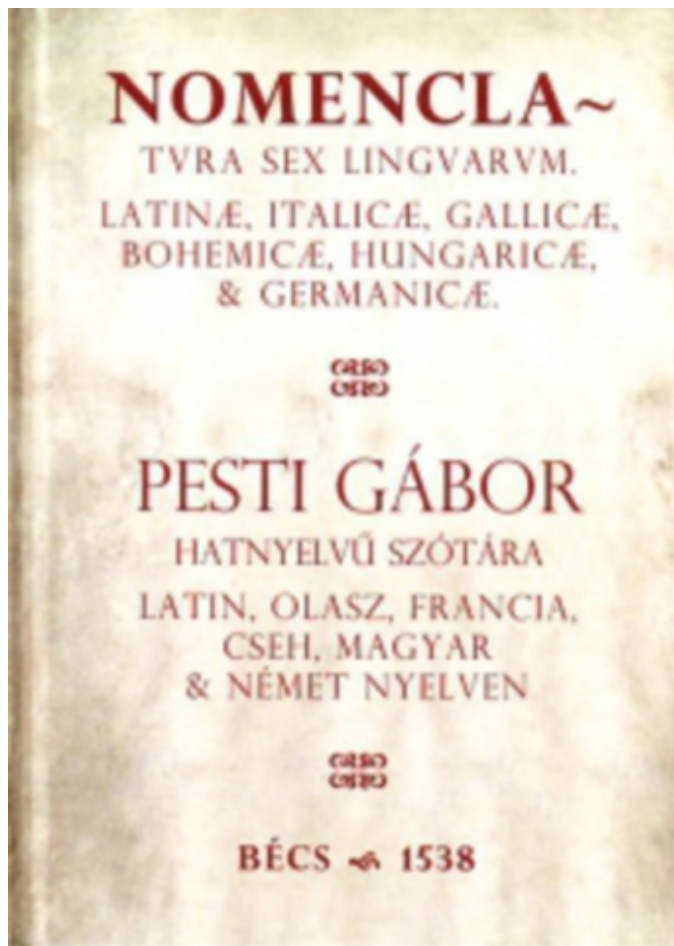
Voltaképpen már így is a jelölő a jelölt helyett áll. És mindkettejük rendszert alkot: például a színek használata és megnevezése csak rendszerben képzelhető el. Hasonló ehhez a kultúrák rendszere is. Svájcban négy hivatalos nyelv van: a francia, német, olasz helyi változata és a rétoromán. Ezek együtt alkotnak egy többbretű (vagyis multi-)kulturális rendszert. Az állami lobogók jó része egy három alapszínből álló trikolor. Több nemzeti zászló az angol, amerikai lobogó mintáját követi. Nincs „egyetlen” szín, egyetlen „zászló” – szemiotikailag kultúrák vannak, és ezeket fejezik ki a jelrendszerek.

Amikor manapság egyre inkább nyilvánvaló sok kultúra egymásmellettsége – ezt a folyamatot a szemiotika szinte automatikusan így írja le. Noha az államhatárok rendszere igen hosszú folyamatban és változatos módon alakult ki – ám az biztos, hogy évezredek óta vannak „határok”, amelyek két-két oldalán más „kultúrák vannak”. Ezek a „határok” olykor „természetesek” (például szigetek esetében), máskor vonalzóval húzták meg, mint pl. az Egyesült Államok egyes államai között. Néha azt egyik megoldásból a másikba átmenet is létrejöhet. A „két Korea” határa a 38-ik szélességi fok volt, majd a háború után az elv megmaradt, ám most a hegyes-völgyes országban földrajzi és nem geometriai lefutású a határ. És ezt is „nemzetközi” garancia írja le.

Tipikusan multikulturális jelenség az „útlevel” és általában az „állampolgárság” igazolása. Ráadásul valakinek lehet több útlevele és több állampolgársága is. Különösen jól látszik e

jelek kultúrák közöttisége ha az egyik írás (nyelv) például ideogramma (kínai), vagy egyazon rendszeren belül tér el egymástól (különböző arab dokumentumok, keleti szláv államnyelvek. Az ilyen útlevelek grafémia-kiállításnak tekinthetők.

A szemiotika talán legnépszerűbb kiadványsorozata a szótár. Itt a kiinduló nyelv és a célnyelv alkot multikulturális jelvilágot. Szemiotikai szempontból még érdekesebb a többnyelvű szótárak világa. Európában a 16. század volt ezek fénykora, és ha csak a bennük megtalálható „jeltudományi” szavakat vetjük össze, észrevehetjük, hogy a latinból kiindulva hány nyelv használta (vagy használja) ugyanazt a terminológiát – viszont más nyelvekben saját terminológiát alakítottak ki. Noha köztudott tény, mégsem szoktuk elégszer emlegetni, hogy a magyar *jel* (és szócsaládja) ebből a szempontból egyedülálló; a *jel* szó finnugor eredetű, eredetileg ‘nyom’ (pl. állaté) volt a jelentése — azt mégsem tudjuk, pontosan mikor és miért lett e szó a magyar szemiotika kulcsszava: ha valamely más nyelvi mintát követtek, azt hol és mikor ismerték meg a hajdani magyarok.

Pesti Gábor Nomenclaturája. Ebben már előfordul a „jegyez” szó hat nyelven.

Szín pompás a személynevek multikulturális jelvilága. Legalább az utolsó két évezredben Európa latin eredetű „utónevei” sokféle kulturális hatásokat tükröznek. A magyar Péter elég közel áll a latin Petrushoz, ami a 'kő' jelentésből indult ki, mivel a bibliai Kéféás jelentését adja vissza. A bibliai Ádám és Éva héber eredete köztudott. Viszont nem szokás tudni, hogy az Erzsébet is bibliai név és Európában igen sokféle változatban terjedt el, mint Eliza, Lobby vagy Izabella. Mindegyikük gazdag multikulturális művelődéstörténeti emlék.

Ha elővesszük európai zsebnaptárainkat, megállapíthatjuk, sok névnapot egyazon napon ülnek. Viszont nálunk közismert neveknek egészen máskor is lehet az ünnepe. Egyes esetekben a vallási—felekezeti különbség is észrevehető, máskor tüzetes névtörténet híján nem tudjuk

megmondani, mi a különbség oka? A „magyar” személynevek szinte hivatalos kikeresése, magyarra fordítása, olykor kitalálása a 19. századi magyar kulturális ébredés egyik legismertebb formája. Azonban már középkori írásbeliségünk is ezerszámra (!) tartalmaz magyar személyneveket. Sokról látjuk, mely más nyelvből erednek. Ugyanakkor rengeteg a sajátos magyar személynév is.

Sok-sok további példát hozhatnánk fel arra, hogy milyen sok „multikulturális” jel és jelrendszer létezik. Ezek léteztek már a szemiotika létrejötte előtt is. Tüzetes megismerésük azonban a szemiotika kibontakozásával egyeztethető.

Nem szükséges részletesen adatalni, a legkiválóbb szemiotikusok mennyiben voltak „multikulturális tudósok? Peirce ugyan elsősorban logikus volt, ám érdeklődése a matematikától a detektívtörténetig és a gráfelméletig igazán széles mezejű volt. Morris nemcsak költő és filozófus volt, az értékelmélet klasszikusa, hanem a jelszövegek (discourse) válfajainak megkülönböztetésével a teológiától a jogig és az emberi viselkedésig sok mindent áttekintett – mégpedig ezek elrendezésében. Roland Barthes a mindennapi élet jelenségeinek tucatjait szellemesen írta le. Greimas és munkatársai, vagy maga Lotman is igazán változatos témákat vetettek fel. Köztudottan univerzális volt Umberto Eco munkássága, a filozófia, esztétika mellett szemiotikai ötvözetű regényeket is írt. Ez a multi-érdeklődés tipikus a szemiotikában. Ha még az olyan „egyöntetű” életművű szemiotikusokra gondolunk, mint Saussure, Bahtyin, John Deely – náluk is a sokrétűség, az igazán tág horizontkeresés lépten-nyomon szembeötlik. Ez a tematikai változatosság sajátossága a szemiotikának.

Hogy az említett klasszikusokhoz méltatlan példát említsek: a magyar szemiotika ugyanilyen sokféle. Hogy csak a Magyar Szemiotikai Tanulmányok eddigi köteteinek címeit említsük,

nemcsak az egi konferenciák előadástémái voltak igazán változatosak, hanem a kötetcímekben tükröződő „fókuszok” is. Jog és a jogok jelei, az emotikonok, szövegtipológia, az abdukció, az ikonikus fordulat, az SMS-nyelv, gasztroszemiotika, emlékezet és emlékünnepek, a test, a jelaktus, a táj, az udvariasság önmagukban is multiszemiotikát képviselnek. Megtörtént az is, hogy az egyszerű logikai vagy nyelvészeti szemiotika kibővítésére törekedtünk: „a társadalom és a jelek”, „kulturális nyelvészet”, sőt „antroposzemiotika”, „vallásszemiotika” megnevezések egyértelműen jelzik, milyen irányba „bonyolítottuk” a szemiotikát.

A „multi- jelleget – azt hiszem – a fentiekben már dokumentáltuk. A szoros értelemben vett „kultúra” viszont közismerten olyan parttalan fogalom, amelynek még a definiálásához is egész kötetre lenne szükség. Most csupán azt az aspektust hangoztatnánk, ha van anyagi kultúra és van szellemi kultúra: az utóbbinak van több köze a szemiotikának. Nem a mozdony és a vasúti híd a „kulturális jel”, hanem a közlekedés, a járművek díszítése, a rendszámok és menetrendek, az autóversenyek világa. A Form/ul)a-1 alighanem ma a világ legnagyobb „multikulturális jele”. Ahol különbözők a helyszínek és sok országból jönnek a versenyzők. Más szempontból a legfontosabb „multikulturális jel” az olimpia. Itt a részvevő országok, a megdöntendő rekordok a testet öltött szemiotika, mégpedig annak tudatosan multinacionális megnyilvánulása. Mára ez a sportesemény „jel-olimpiává” vált, ahol az aktuális eredmény csak a jelezés többszörös ismétlődése után jelenik meg. Természetesen mindig voltak ünnepek, és az olimpia éppen egy ókori görög kulturális rítus utólagos visszaidézése, átformálása. Ám nem tagadható, hogy egyre inkább jelszerűvé válik ez az esemény – korunk (világ)kultúrájának tipikus jele.

Sajnos, maga a „multi-kulti” ma egy olyan zsargon-szó, ami leginkább arra vonatkozik, hogy sok a kisebbség, etnikai csoport, migráció, nemzetközi cégek, a világméretű tömegkommunikáció és gyakori, egyre gyakoribb a külföldön tanulás vagy úgy kötött házasság, vagy munkavégzés. A mai társadalmat így bemutatók gyakran megfélemedeznek arról, hogy régesrégén is volt hasonló világ. Nem hinném, hogy ma Rómában sokkal többféle embercsoport lakozna, mint Julius Caesar idejében.

A „multi-kulti” nem napjaink találmánya, és a szemiotikusok (már a görög orvosok és filozófusok is) igen régóta felfigyeltek a kultúrák és népek hasonlóságára vagy különbségére. És minthogy a szemiotika célja a „jelek” leírása és értelmezése – a jó szemiotika mindig érzékelteti a jelek kulturális sajátosságát.

Hogy mennyiben sikerült e kötetben a mai multikulturális világot érzékeltetni – az előadókon múlt. Azt azonban kétségtelenül sikerült dokumentálni, hogy a szemiotika alkalmas eszköz ennek leírására és értelmezésére. Maga a szemiotikai módszer feltételezi a kulturális sokszínűséget.

Nincs hozzászólás!

Your Email address will not be published.

- Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

Hozzászólás küldése

This site uses Akismet to reduce spam. [Learn how your comment data is processed.](#)

© 2025 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.